

שמחת תורה: יצירה של העם היהודי

הר' ייץ גרינברג - ygreenberg@hadar.org

תרגום: עליזה רז-מלצר

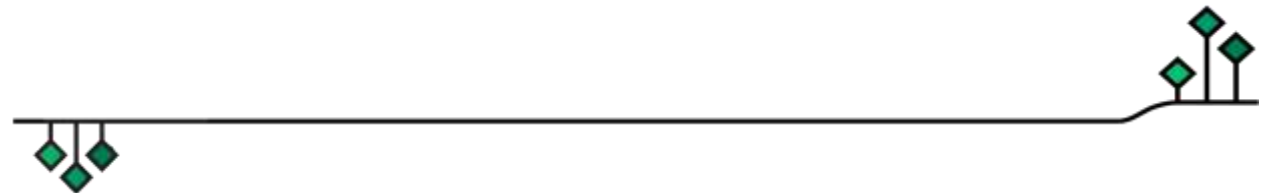
שמחת תורה תשפ"ב

שמחת תורה היא החג היהודי האחרון שהתווסף ללוח השנה העברי עד המאה ה-20. מכל מועדי ישראל שירשה היהדות, שמחת תורה הוא היחיד שאינו מוזכר בתורה או בתלמוד. כינון החג הוא ניצחון התורה שבעל-פה, אשר ליוותה, פירשה והתאימה את כתבי הקודש לתנאי ההיסטוריה היהודית המשתנים תדיר.¹ על פי חז"ל, גם התורה שבעל פה ניתנה בסיני למרות שלא ירדה אל הכתב, וסמכותה שווה לזו של התורה שבכתב.²

---

¹ יעקב (ג'ייקוב) ניוזנר כינה את היהדות הרבנית "יהדות שתי התורות". זוהי הטענה הבסיסית של הפרושים ושל ממשיכי דרכם בתנועה הרבנית, בניגוד לעמדת הצדוקים - מתנגדיהם הגדולים - שסברו כי רק התורה שבכתב ניתנה לישראל בסיני. הסיכוי לקבל את סמכות התורה שבעל פה מאפיינת גם את הקראים שהתווכחו על כך עם הרבנים עד לימי הביניים. בסופו של דבר, הקראים נפרדו מהקהילה היהודית-רבנית. כעת, כשמדינת ישראל היא בית לקהילה יהודית חיה ומשגשגת והקראים חזרו לארץ (במספרים מצומצמים מאוד), נערכים גישושים הססניים לטובת התחברות מחודשת.

² ניתן לטעון כי התורה שבעל פה אף מתעלה בסמכותה על התורה שבכתב, משום שיש בה פירושים שקובעים את משמעותה של התורה שבכתב, למרות שהם "עוקפים" את הפשט המקראי. שתי דוגמאות מפורסמות הן האמרה "עין תחת עין, שן תחת שן" וכו' (שמות כא, 24) המתייחסת לענישה, אך התורה שבעל פה קובעת כי העונש האמתי הוא תשלום כספי בסך שווי האיבר הפגוע, ולא גרימת נזק פיזי (כתובות ל"ח, ע"א: 113, בבא קמא פ"ד, ע"א) התורה אומרת שכשמדובר בענישה גופנית אסור לחרוג מ-40 מלקות: "אַרְבָּעִים יִכְנוּ, לֹא יִסֹּף" (דברים כ"ה 3), אך התלמוד מוריד את המקסימום ל-39 [=עד 40] וכך קוויימה גם ההלכה (מכות כ"ב ע"ב).

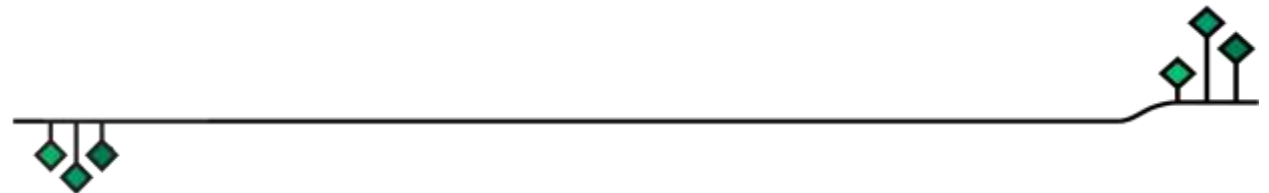
קריאת התורה (בליווי תרגום ופרשנות לטובת הציבור) מתוארכת כפי הנראה לתקופת שיבת ציון³ מגלות בבל ועד לתקופת בית שני. המנהג לקרוא בתורה מדי שבוע נפוץ לאחר חורבן הבית, כשהטקסט המקראי הפך ללב הקיום היהודי והחוויה הדתית. באותה תקופה היו שני סגנונות של קריאה בתורה: בארץ ישראל קראו מדי שבוע בחמשת חומשי תורה, אך מחזור הקריאה הושלם על פני שלוש שנים. בקהילות התפוצה שנהגו כמנהג בבל, נסגר המעגל כעבור שנה. בין המאות ה-9 ל-12 התקבע המנהג הבבלי כמסורת קריאת התורה בכל קהילות ישראל.

כל הקהילות קוראות את חמשת חומשי תורה לאורך השנה העברית. הפרק האחרון של ספר דברים נקרא בשמיני עצרת - היום שחותם את חגי תשרי האינטנסיביים מראש השנה דרך יום כיפור וסוכות ועד לשמיני עצרת. אף על פי שהטקסט המקראי קצת מעורפל, נראה שהוא מתייחס לשמיני עצרת כמועד בפני עצמו למרות שהוא מגיע אחרי היום השביעי של חג הסוכות. אמנם שמיני עצרת מכונה בתורה "זמן שמחתנו" כמו חג הסוכות, אך לא נקשרו לחג מנהגים המקבילים לנטילת לולב ואתרוג ובניית סוכה כמו בסוכות. כך נותר החג פתוח להשתרשות של מסורת חגיגת תורה, שהפכה בהמשך לשמחת תורה.

עם ההתבססות של מסורת השלמת מחזור קריאת התורה בשמיני עצרת, תרמה הקהילה שתי תוספות חשובות. מאהבת התורה והמסורת, הוסיפו אנשים צורות שונות להבעת השמחה - ריקודים במעגלים עם ספר תורה בידיים, חלוקת כבוד לאחרון העולים לתורה, שירה וריקודים בסוף מחזור הקריאה. לאורך

---

³ נחמיה, פרקים ז-ח.

השנים התפתחו מסורות של עליית כל חברי הקהילה לתורה⁴ ו"ברכת הנערים" בה עולים לתורה כל ילדי הקהילה יחד עם מבוגר אחד. כל הקבוצה מצטרפת לברכות התורה ובסופן חברי הקהילה נושאים לכבודם ברכה מיוחדת.

התוספת השנייה נועדה לסמן שלימוד התורה אינו מסתיים לעולם. בסיום הפרשה החותמת את ספר דברים נהוג להוציא ספר תורה שני ולקרוא את העלייה הראשונה של הפרק הראשון בספר בראשית (סיפור הבריאה, בראשית א, 1 - ב, 3). בשבת שאחריה, המכונה "שבת בראשית", הפרשה נקראת במלואה (בראשית א, 1 עד ג, 8). אך כבר בשמיני עצרת קוראים את העלייה הראשונה כדי להבהיר שהכוונה היא להמשיך מחזוריות אינסופית של לימוד תורה וקריאה בתורה. במילים של חז"ל: "הַפָּךְ בָּהּ וְהַפָּךְ בָּהּ דְּכֹלֵא בָּהּ" (חקור/חקרי בתורה וחקור/חקרי בה שוב, כי כל החכמה מצויה בה).⁵

מסורות השמחה והחגיגה הסתכמו בהתגבשות חג שמחת תורה. כשהתווסף יום לכל חג במסורת יהדות התפוצות ("יום טוב שני של גלויות"), נקבעה שמחת תורה ליום התשיעי. בישראל היא אוחדה עם שמיני עצרת.

החגיגות והריקודים הקנו לשמחת תורה תפקיד מרכזי בקירוב יהדות בריה"מ לדת היהודית וליהודי העולם. קומץ יהודים צעירים מברית המועצות הפך לעשרות אלפי אנשים שהתחברו מחדש ליהדות

---

⁴ במאה ה-20 הזרמים הליברליים והיהדות האורתודוקסית המתקדמת שילבו נשים בטקס זה.

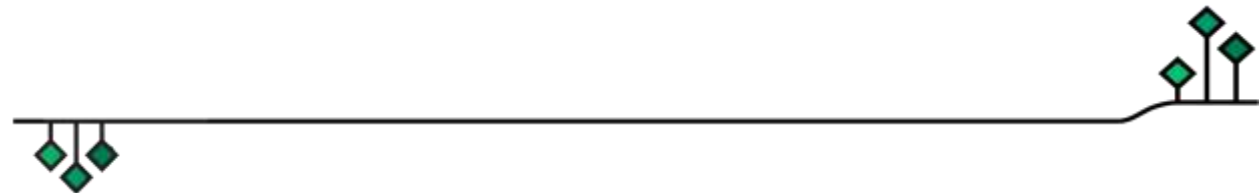
⁵ פרקי אבות ה משנה כ"ו.

שנשללה מהם, בזכות השתתפות בחגיגות שמחת תורה בבית הכנסת המרכזי של מוסקבה ברח' ארכיפובה. לאנשים שלא קראו עברית ולא ידעו להתפלל, נוכחות באירוע או הצטרפות למעגלי הרוקדים נחוו כהתנגדות לשלטון עריץ ותביעת בעלות מחודשת על זהותם היהודית. לרוב, כשיהודים שאינם שומרי מסורת מציינים מועד יהודי אחד זהו יום הכיפורים - יום של עינוי נפש, והימנעות בין היתר מאכילה ושתייה, ותפילות ארוכות שאינן תמיד מובנות. אך אני תמיד התפעלתי מיהדות בריה"מ שבחרה בתבונתה להתחבר למעגל החגים דווקא בשמחת תורה - יום של חגיגה, ריקוד וחיברות.

בנוסף להטענת שמיני עצרת במסורת ייחודית, יש סיבה נוספת לכך שחג שמחת תורה שובץ דווקא בתקופה זו. גם פסח וגם סוכות - שמפרידים ביניהם שישה חודשים בלבד - נקבעו כדי לציין את יציאת מצרים, אירוע הליבה של הדת היהודית. בספירה של אנשים יצא ששבעה שבועות (7*7 ימים) + יום אחד⁶ אחרי יציאת מצרים חל חג מתן תורה, הוא חג השבועות שבו העם נכנס לברית. שבועות מכונה גם "חג העצרת" (כינוס, אסיפה), משום שהעם התכנס בסניני כדי לקבל את התורה (ומדי שנה מקבל אותה על עצמו מחדש). אך המילה "עצרת" מתפרשת גם כסיום, סגירה. ההיגיון של הלוח העברי הוא שיציאת מצרים אינה רק אירוע של יציאה מעבדות לחירות, אלא תחילת תהליך ששיאו קבלת התורה/הברית בחג

⁶ ביהדות, המספר שבע מסמל שלמות והשלמה (של מלאכה). בריאת העולם הושלמה בשבת - היום השביעי - שהיא עצמה מייצגת שלמות והשלמה. המספר שמונה בתורה [7+1] מסמל ברית. בני אדם לקחו את היצירה האלוהית שמספרה 7 והגדילו את ערכה בהצטרפות לברית [7+1]. שבועות, חג הברית, נחגג 7X7 ימים לאחר יציאת מצרים [=שלמות בריבוע] + יום ברית 1.

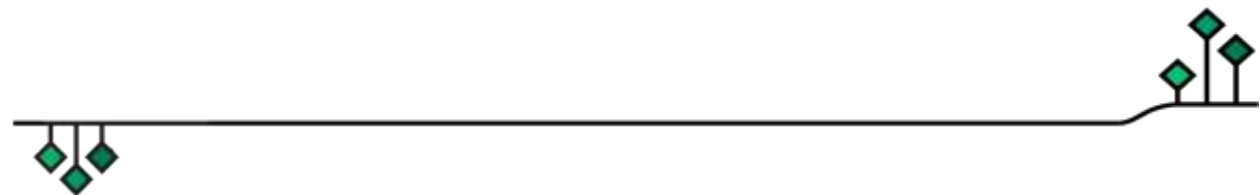

השבועות. בזאת הייתה היהדות ל"גוי קדוש" שמשימתה להצמיד את האנושות לעבר גאולה עתידית - תיקון עולם - בה ייגאל העולם.

באותו אופן, אנשים גילו שניתן לחבר את סוכות - החג המציין את יציאת מצרים - לשמיני עצרת בנוסחה של 7 + 1. העצרת/אסיפה מקבילה לשבועות בכך שהיא משלימה ביום השמיני תהליך של גאולה, בחגיגת התורה והברית ובקבלה מחודשת שלהן. זהו המסר של שמחת תורה (מעין מקבילה של שבועות).

ישנו מסר נוסף בכינון שמחת תורה. תהליכי ההתגלות וקיום חיי ברית לא חלפו מן העולם עם אירועי העבר המכוננים והמנהיגים הרחנניים המייסדים. היהדות היא צורת חיים בריתית. לאורך ההיסטוריה, היהדות פועלת לגאולת העולם ולהפצת בשורת החיים הטובים והשותפות האלוהית-אנושית, במטרה להפוך את עולמנו לגן עדן עלי אדמות. משום כך, יצירת חגים חדשים ואימוץ חוויות דתיות חדשות הם יוזמות נכונות ורצויות - סימן לכך שהיהדות חיה וכל דור יכול לתרום להתרחבות התורה.

העובדה ששמחת תורה היא יצירה אנושית משמשת גם עדות לאיכותה של היהדות ולהשראה הטמונה בה. התורה אינה מתקדמת רק על ידי התגלויות ניסיות או הוראות של תלמידי חכמים, אלא בזכות התבונה הקולקטיבית של היהדות ונשמת אפה. התנועה החיה של היהדות בהיסטוריה על פני המאות האחרונות קיבלה ביטוי ממטה עד מעלה. רוב מייסדי הציונות השתייכו לקבוצה קטנה ואוונגרדית שהשכילה להבין כי בשלה העת להביא לקץ הגלות, הרדיפה וחוסר האונים, ולחדש את החיים היהודיים.

אני מאמין שהשואה ולידתה של מדינת ישראל מייצגות התפתחויות משמעותיות בדרכה של היהדות על פני ההיסטוריה. לכן, יום השואה ויום העצמאות נחשבים לחגים חדשים בלוח העברי המקודש. בספרי, הדרך היהודית העוסק במועדי ישראל, אני מקדיש פרקים לשני החגים בני-זמננו וטוען כי הם קדושים ומרכזיים להבנת היהדות בדיוק כמו המועדים המסורתיים: פסח, שבועות וסוכות. יש לציין שהמועדים הללו נקבעו על ידי סמכויות 'חילוניות' ובפרט ממשלות ישראל, שנענו לרצון העם. אני מצר על כך שההנהגה החרדית יצאה כנגד היוזמות הללו, לצד הנהגות דתיות אחרות הגוררות רגליים או תומכות בימים הללו באופן מוגבל ומצומצם.

אחד הציטוטים התלמודיים האהובים על אבי היה: "הניחו להן לישראל [לפתור את ענייניהם הדתיים ולהוסיף חוויות חדשות], אם אין נביאים הן [כי הנבואה פסקה לפני אלפיים שנה] בני נביאים הן".⁷ משמעות הדבר היא שיש ליהודים תכונה רוחנית מולדת המעודדת אותם לחיות חיי ברית - כלומר, דתיות אותנטית - על פני זמנים משתנים וציוויליזציות חדשות.

השנה, צאו לחגוג ולרקוד ולחוות את שמחת תורה. וכשאתם מרגישים את השמחה, דעו שאתם מאששים את התבונה ואת רוח היצירתיות הדתית של העם היהודי. מכאן, המשיכו לשמירת המועדים החדשים וימי

---

⁷ פסחים ס"ו, ע"ב

זיכרון ליהודי העולם, וקיימו אותם. אנו עדים להיווצרות השלב הבא בהתחדשות היהודית ובתחייה הדתית.

אחרית דבר: במילים אלה אני משלים את מחזור פרשת השבוע השנתי (בשמחה). דבר התורה השבועי של מכון הדר ייכתב השנה על ידי הרב אביבה ריצ'מן, חברת סגל מובחרת במכון הדר. אני רוצה להודות לג'רמי טביק ולג'ודית וייל על עריכה מצוינת וזריזה מדי שבוע. הצטרפו אליהם מפעם לפעם גם אלישבע אורבס, אפי אונטרמן וסם גרינברג - חברי סגל במכון הדר. תודה לשרה גולדברגר על עזרתה בתחקיר ובמקורות. אני מבקש להודות גם לבלו גרינברג, משה גרינברג, דוד גרינברג ודבורה דוד על הצעות עריכה, תובנות ועזרה שלא יסולאו בפז. תודה לעליזה רז-מלצר על עבודת תרגום מעולה וזריזה. מעל לכל, תודה לכם, הקוראים, על תשומת הלב ועל התגובות הבונות שאני ממשיך לקבל. הייתה זו זכות והשראה לכתוב אליכם.

אמשיך לעקוב אחרי דברי התורה השבועיים של הרב ריצ'מן ואני מזמין אתכם להצטרף אליי להמשך לימוד במחזור התורה האינסופי.

